

Prof. dr hab. inż. Tomasz Markiewicz

Warszawa, 02.12.2020

Wydział Elektryczny Politechniki Warszawskiej

00-661 Warszawa, ul. Koszykowa 75

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgra Michała Kajetana Koktysza pt.
„Zastosowanie metod półilościowych do analizy zjawisk strukturalno-egzegetycznych w dziele teologicznym na przykładzie hymnów *De Virginitate* Efrema Syryjczyka”

promotor rozprawy: dr hab. Jakub Sławik, profesor Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie

zlecona pismem L.dz. 491/3/2020 z dnia 23 października 2020 r. przez Dziekana Wydziału Teologicznego dr hab. Jerzego Ostapczuka, prof. ChAT.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska przedstawia wyniki badań mgra Michała Koktysza nad zależnościami pomiędzy zjawiskami strukturalnymi i egzegetycznymi w wybranym dziele teologicznym, którym jest zbiór hymnów *De Virginitate* Efrema Syryjczyka. Badania te, pod względem zastosowanych podejść i metod, są zdecydowanie interdyscyplinarne, natomiast z punktu widzenia obiektu badawczego, dowodzonych hipotez, jak również uzyskanych wniosków lokują się w zakresie nauk teologicznych. Z pewnością znacznym wkładem Autora rozprawy w rozwój dyscypliny naukowej oraz wiedzy jest opracowanie tłumaczenia hymnów z języka syryjskiego, identyfikacja oraz interpretacja odwołań i niejasności, gdzie ostatnie są często efektem fizycznego stanu oryginału, jak również określenie w tekście elementów znaczących strukturalnie. Wszystkie te etapy badań wymagały zarówno odpowiedniej wiedzy, jak też dużego nakładu pracy, zapewniając tym samym podstawy do zastosowania półilościowej analizy zjawisk strukturalno-egzegetycznych wykorzystującej metody statystyczne. Z racji mojego wykształcenia postaram się w recenzji odnieść do tego aspektu rozprawy, pozostawiając odczytanie wartości teologicznych do tego powołanym.

Charakterystyka zawartości pracy.

Recenzowana rozprawa składa się z 5 rozdziałów i liczy 337 stron. Bibliografia zawiera 61 pozycji literaturowych (w tym źródłowych, opracowań oraz artykułów) oraz internetowych. Na wstępie zamieszczony jest wykaz skrótów, a na końcu streszczenie w języku polskim i angielskim.

Pierwszy rozdział rozprawy zawiera krótki zarys wiedzy i stanu badań nad dziełami Efrema Syryjczyka, przedstawiając podstawy rozważań Autora rozprawy w postaci Hymnów *De Virginitate* oraz zastosowania metod statystycznych w analizie tekstów. Doktorant definiuje cel rozprawy, stawia dwie wiodące hipotezy badawcze, określa bazę materiałową prowadzonych przez siebie badań oraz przedstawia metodykę zastosowanych analiz statystycznych.

Drugi rozdział zawiera tłumaczenie 52 hymnów wraz z licznymi przypisami w postaci odwołań, wyjaśnień oraz interpretacji treści. Rozdział ten mieści się na 185 stronach rozprawy.

Rozdział trzeci jest w efekcie zbiorem tabelarycznym danych skwantyfikowanych odnoszących się do każdego wersu hymnów. Zastosowany sposób kodowania danych w tabeli pozwala na jednoznaczną identyfikację numeru hymnu, strony oraz wersu, któremu przypisuje dziesięć cech.

W rozdziale czwartym przedstawiona została analiza ilościowa danych pod względem struktury wersyfikacyjnej oraz typów interpretacji, a także tabele wielodzzielcze wraz z zastosowanymi testami nieparametrycznymi. Zawiera on główny wkład Autora rozprawy w zakresie zastosowań metod statystycznych do analizy tekstu.

Rozdział piąty zawiera podsumowanie wyników analiz ilościowych dostarczając własne interpretacje zaobserwowanych zjawisk strukturalno-egzegetycznych. Autor rozprawy przeprowadza dyskusję wyników oraz formułuje wnioski końcowe.

Ocena rozprawy doktorskiej.

Recenzowana rozprawa doktorska dotyczy zastosowania statystycznej oceny półilościowej w analizie zjawisk strukturalno-egzegetycznych. Autor pracy jednoznacznie formułuje oraz realizuje przyjęte cele badawcze osiągając znaczące wyniki poznawcze. W pracy wyróżnione są dwie hipotezy badawcze: pierwsza, zakładająca istnienie związków pomiędzy semantyką kontekstu oraz zastosowanymi metodami egzegetycznymi w twórczości Efrema Syryjczyka, oraz druga, przyjmująca możliwość wykazania tych związków przy użyciu metod półilościowych i ilościowych. Sformułowane hipotezy są jednoznaczne i w pełni odzwierciedlone w treści rozprawy.

Materiał badań został dokładnie wybrany i opracowany. Autor rozprawy nie uchyla się od problemów związanych z niejednoznacznością, ze względu na stan, trudnych do odczytania „reprintów” oryginałów, starając się objaśnić dyskusyjne fragmenty tekstu. Przytoczony przegląd literatury dowodzi bardzo rzetelnego i szerokiego podejścia do problemu badawczego. Przykładem niech będą odniesienia do publikacji o historii instrumentów muzycznych, w których Autor rozprawy poszukiwał wskazówek do interpretacji dzieł Efrema Syryjczyka.

Opracowanie jakościowe hymnów poprzedzone jest opisem metody kwantyfikacji danych. W opisie tym wyróżnione są poszukiwane elementy strukturalne oraz kryteria ich identyfikacji. Autor rozprawy na wybranych przykładach ilustruje poszczególne typy interpretacji, *corpus* tekstów biblijnych jako punkt odniesienia, kategorie wypowiedzi oraz pozostałe atrybuty. Tak bogato poparty przykładami sposób kwantyfikacji danych jest w pełni zrozumiały dla czytelnika.

Metodyka analiz statystycznych przedstawiona w pracy zawiera podstawy oraz warunki stosowania testu Chi-kwadrat w analizie tabel kontyngencji oraz analizy koszykowej. W zakresie testu Chi-kwadrat Autor rozprawy właściwie metodologicznie i klarownie dla czytelnika określa, jakie warunki są nakładane na analizowane dane oraz w jaki sposób są one agregowane do tabel kontyngencji. W kolejnym kroku na przykładach przedstawia wyznaczanie wartości testu oraz poziomu istotności obserwowanych zależności. W przypadku analizy koszykowej, Autor definiuje

reguły asocjacyjne, w tym miary ich ważności oraz siły. Zamieszczone przykłady liczbowe wskazują również czytelnikowi na istotność kierunku relacji. W mojej opinii oceniana metodyka jest zdefiniowana i zastosowana zgodnie z zasadami analiz statystycznych. Metody wybrane w rozprawie do opracowania ilościowego danych są zarówno metodami klasycznymi (test chi-kwadrat), jak również rozbudowanymi narzędziami opracowanymi w ostatnim czasie (analiza koszykowa). Należy tutaj zaznaczyć, iż analizy statystyczne mają bardzo szerokie zastosowanie w medycynie, biznesie oraz naukach biologicznych. Dla takich problemów są one najczęściej stosowane i przedstawiane w podręcznikach oraz poradnikach adresowanych konkretnym programom komputerowym (m.in.: Statistica, program R). Przykładem mogą być kilkutomowe dzieła przedstawiające zastosowanie metod statystycznych w medycynie autorstwa Andrzeja Stanisza. Zastosowania metod statystycznych a analizie tekstu są incydentalne i często ograniczone do zliczania wystąpień wybranych wyrazów. Na tym tle rozprawa mgr Michała Koktysza wyróżnia się pod względem obiektu badawczego oraz zaawansowanego poziomu zastosowanych narzędzi statystycznych.

Na wyniki badań ilościowych składają się analizy licznosci, przekroje oraz asocjacje. W pierwszej kolejności analizowane są licznosci wersów względem melodii, cyklów, poszczególnych hymnów, strof oraz numeru porządkowego w strofach. Wyniki prezentowane są w postaci tabel licznosci oraz histogramów. Podejmowane przez Autora rozprawy wnioski opierają się w głównej mierze na „wzrokowej” analizie uporządkowanych rozkładów. Następnie przedstawione są skategoryzowane tabele licznosci wersów względem formy zwrotu do czytelnika, typu interpretacji, *corpora* oraz wątku. Wyniki tych badań są skomentowane przez Autora rozprawy.

Na kolejny etap badań ilościowych zrealizowanych przez Autora rozprawy składają się analizy wielodzielcze wsparte dedykowanymi testami statystycznymi. Wykazane są znamienne statystycznie zależności pomiędzy typem interpretacji a następującymi kategoriami: wystąpieniem elementów ascetycznych, zwrotem bezpośrednim, *corporum* oraz polemicznością. Obserwowane zależności są w większości skomentowane i wyjaśnione m.in. uwarunkowaniami semantycznymi i pragmatycznymi trybów.

Ostatnia część badań ilościowych dotyczy analiz z podziałem wersów względem wystąpienia elementów polemicznych. Autor rozprawy uzasadnia skierowanie toku badań na ten przypadek oraz występujące ograniczenia wnioskowania. Dowiedziona zostaje zależność pomiędzy kategorią polemiki a proporcjami występowania poszczególnych typów interpretacji względem *corporis*. Wyniki przedstawione są w postaci testów Chi-kwadrat oraz tabel asocjacji.

Jako oryginalny dorobek i główny wkład w rozwój dyscypliny naukowej Autora wymienić można:

- Przetłumaczenie na język polski 52 hymnów *De Virginitate* Mar Efrema Syryjczyka,
- Zaproponowanie metody i wykonanie kwantyfikacji poszczególnych wersów hymnów,
- Zaproponowanie metodyki analizy półilościowej i ilościowej,
- Zrealizowanie badań statystycznych dowodzących zaistnienia znaczących zależności semantycznych i strukturalnych w badanych tekstach,

Należy stwierdzić, iż uzyskane wyniki badań są na wysokim poziomie, a zaproponowane rozwiązania są autorskie dla tego problemu badawczego.

Uwagi merytoryczne do tekstu rozprawy.

Do uwag ogólnych zaliczam:

1. W niektórych punktach wyniki wykonanych analiz statystycznych są zbyt skromnie skomentowane i zinterpretowane. Czytelnik dostaje tabelaryczne zestawy wartości różnych miar czasem bez odniesienia do nich w tekście rozprawy. Przykładem może być ocena siły związku pomiędzy zmiennymi.
2. Uwzględniając zalecenia stosowalności poszczególnych miar korelacji pojawiają się pewne wątpliwości co do wyboru konkretnych ich wariantów przez Autora rozprawy. W mojej opinii bardziej odpowiednimi miarami dla danych typu nominalnego byłyby współczynnik korelacji V Cramera oraz współczynniki niepewności. Zaznaczam równocześnie, iż nie należy spodziewać się tutaj znaczących zmian wskaźników, gdyż zwykle występują silne korelacje pomiędzy tego typu miarami.
3. Mam dużą obawę co do dość odważnego wnioskowania na podstawie tabel 18-20 (w tekście jako 18, 29 oraz 30). Liczności przypadków odwołań do Nowego Testamentu lub braku jakichkolwiek odwołań są wystarczające do wnioskowania. Problemem jest fakt, iż Autor zidentyfikował (zapewne prawidłowo) tylko dwa przypadki wystąpienia odwołań do Starego Testamentu (ST) przy równoczesnym wystąpieniu tendencji polemicznej.
4. Trudnym zadaniem może być komentarz do różnicy pomiędzy wynikami testów z tabeli 15. Czy Doktorant mógłby się podjąć próby interpretacji różnicy w istotności wyników testów?
5. Czy jest możliwa ocena statystyczna równomierności długości hymnów (dowiedzenie lub zaprzeczenie temu twierdzeniu)?
6. W Dyskusji Autor rozprawy podejmuje dalekie odejścia od głównej tematyki badań. Spodziewałbym się raczej zastać w tym miejscu porównania wyników własnych z zaczerpniętymi z innych prac.

Do uwag natury edytorskiej zaliczam:

7. Numeracja tabel od 19 wzwyż jest błędnie zwiększona o 10.
8. Z pewnością nie użyłbym zwrotu „Badania nad” w odniesieniu do osoby, jak ma to miejsce na stronie 9.
9. Na stronie 19 jest wspomniana poprawka Yatesa do testu Chi-kwadrat. W skuteczności jest ona dedykowana tylko tabelom 2x2 i ze względu na większe wymiary tabel nie jest stosowana przez Autora rozprawy.
10. Właściwszy sposób prezentacji dla rys. 3 i 4 byłby w postaci wykresów słupkowych.
11. W pierwszym zdaniu na stronie 308 brakuje czasownika jest przed wyrazem interesujące.
12. Aby uniknąć powtórzenia spójnika „że” w zdaniach złożonych korzysta się pomocniczo ze spójnika „iż”. Takie powtórzenia można znaleźć w zdaniach na stronach 311, 320 oraz 324. Podobnie, trochę niefortunnie stylistycznie, wypada konstrukcja zdania złożonego z wielokrotnych „co” na stronie 320.

13. Polecam analizie zdanie „Kolejną powiązaną z poprzednią wątpliwością jest, czy wspomniana metoda kwantyfikacji nie powoduje zbytnej straty informacji, zawartej w semantycznej warstwie tekstu”.

Większość błędów edytorskich nie wpływa na czytelność pracy. Wymienione w recenzji braki natury ogólnej nie przekreślają istotnego wkładu Autora pracy w uprawianą tematykę badawczą. Recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymagania na stopień. Dowodzi temu zarówno zakres danych badawczych, złożoność problemu badawczego, jak również zaawansowany poziom zaproponowanych rozwiązań autorskich.

Konkludując, stwierdzam, iż recenzowana rozprawa doktorska mgra Michała Kajetana Koktysza pt. „Zastosowanie metod pólilościowych do analizy zjawisk strukturalno-egzegetycznych w dziele teologicznym na przykładzie hymnów *De Virginitate* Efrema Syryjczyka” w dyscyplinie nauki teologiczne spełnia wymagania wynikające z art. 179 ust.2 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z dnia 30 sierpnia 2018 r., poz. 1669) w związku art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. nr 65, poz. 595 z późn. zm.) oraz Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 roku w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodach doktorskich, postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora, i na tej podstawie wnoszę o dopuszczenie do publicznej obrony.

Z poważaniem

Tomasz Markiewicz